

MALMÖ HÖGSKOLA

Lärande och samhälle

Skolutveckling och Ledarskap

Examensarbete

15 högskolepoäng, avancerad nivå

Specialpedagogik i förskolan

*En undersökning om pedagogers erfarenheter av och förväntningar på
specialpedagogiskt stöd i förskolan*

Special needs education in preschool

*A study of preschool teachers' experience and expectations about special need support
in preschool*

Ulrika Wahlström

Specialpedagogexamen 90 hp

Examination 2013-05-23

Examinator: Kristian Lutz

Handledare: Anna-Karin Svensson

Ulrika Wahlström (2013). Specialpedagogik i förskolan - en undersökning om pedagogers erfarenheter av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan. (Special needs education in preschool - a study of preschool teachers' experience of and expectations about special need support in preschool). Specialpedagogprogrammet, Skolutveckling och ledarskap, Lärande och samhälle, Malmö högskola.

Abstract

Problemområde

Det är ingen självklarhet att specialpedagogiskt stöd förekommer inom förskolan, eftersom denna skolform inte omfattas av samma krav på specialpedagogisk kompetens som skolan. Styrdokumenten som berör förskolan beskriver att barn som är i behov av särskilt stöd ska få det, men det beskrivs inte någonstans hur hjälpen ska vara utformad.

Syfte

Syftet med studien var att undersöka vilka erfarenheter pedagoger har av specialpedagogiskt stöd i förskolan och hur pedagogers förväntningar på specialpedagogiskt stöd inom denna skolform ser ut.

Teoretisk ram

Som teoretisk ram använde jag mig av systemteoretiska perspektiv och specialpedagogiska perspektiv.

Metod

Jag genomförde en kvalitativ undersökning, i vilken jag intervjuade sex pedagoger som arbetar i förskolan.

Resultat

Resultatet visade på att erfarenheten av specialpedagogiskt stöd i förskolan varierade mellan intervjupersonerna, vilket skulle kunna bero på styrdokumentens otydliga formuleringar. Bakgrunden till stödet från kommunens specialpedagogiska resursteam var ofta ett barn med en diagnos och där förskolan önskade en resurs. Detta tyder på ett kompensatoriskt synsätt. Hälften av intervjupersonerna hade erfarenhet av

specialpedagogiskt stöd i verksamheten som var ur ett mer kritiskt perspektiv. Detta stöd handlade bland annat om att förändra i miljö och material, samt få hjälp med att hantera olika situationer kring barnen. Det som pedagogerna förväntade sig av specialpedagogiskt stöd var handledning, hjälp med handlingsplaner, observationer, hjälpa till att förändra i miljön och tillhandahålla material som passar alla barn. Pedagogerna förväntade sig också att specialpedagogen ska ha kunskaper om avvikande beteende och hjälpa pedagogerna att få förståelse för ett barn och dess beteende, vilket tyder på att de utvecklingspsykologiska teorierna fortfarande är starka inom förskolan.

Pedagogiska implikationer

Det förekommer ett behov av att tydliggöra styrdokumentet som handlar om barn i behov av särskilt stöd i förskolan. Genom ett tydliggörande av styrdokumentet skulle barn ges samma möjligheter till stöd inom förskolan. Likväl finns det ett behov av att tydliggöra specialpedagogens roll för att pedagoger och barn ska få ut så mycket som möjligt av stödet.

Resultatet visar även på att det finns ett behov av specialpedagoger på både lokal och central plats i organisationen. De båda rollerna med olika specialpedagogiska perspektiv kompletterar varandra och kan tillsammans arbeta med specialpedagogiskt stöd på individ-, grupp- och organisationsnivå.

Nyckelord: Erfarenheter, förskola, förväntningar, specialpedagogiskt stöd

Förord

Jag vill tacka intervjupersonerna som delat med sig av sin tid och sina tankar och därmed gjort denna undersökning möjlig. Jag vill även tacka min handledare Anna-Karin Svensson som väglett mig genom hela arbetet. Till sist vill jag även tacka min familj för ert tålamod och visad hänsyn under tiden jag arbetat med mitt examensarbete.

Innehållsförteckning

1 Inledning	9
1.1 Syfte och frågeställningar	10
2 Kunskapsbakgrund	12
2.1 Historisk tillbakablick.....	12
2.2 Tidigare forskning.....	13
2.3 Teoretiska utgångspunkter	15
2.3.1 Systemteoretiska perspektiv.....	16
2.3.2 Specialpedagogiska perspektiv	17
3 Metod och genomförande	18
3.1 Hermeneutisk ansats	18
3.2 Val av metod	18
3.3 Urval	19
3.3.1 Översikt över informanterna	19
3.4 Genomförande.....	21
3.5 Bearbetning och analys	21
3.6 Tillförlitlighet.....	22
3.7 Etiska överväganden	23
4 Resultat och analys	24
4.1 Lars	24
4.1.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd.....	24
4.1.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd	25
4.1.3 Analys	26
4.2 Sara	27
4.2.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd.....	27
4.2.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd	28

4.2.3 Analys	29
4.3 Johanna	31
4.3.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd.....	31
4.3.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd	32
4.3.3 Analys	32
4.4 Lotta	33
4.4.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd.....	33
4.4.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd	34
4.4.3 Analys	35
4.5 Karin	36
4.5.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd.....	36
4.5.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd	37
4.5.3 Analys	38
4.6 Kristina.....	39
4.6.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd.....	39
4.6.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd	40
4.6.3 Analys	41
4.7 Sammanfattning av resultat.....	42
5 Diskussion.....	43
5.1 Litteratordiskussion.....	43
5.2 Metoddiskussion	43
5.3 Resultatdiskussion.....	44
5.4 Förslag på fortsatt forskning	46
Referenser.....	47
Bilagor	50

1 Inledning

Jag närmar mig nu slutet av min utbildning till specialpedagog och står inför uppgiften att skriva mitt examensarbete. Det finns många intressanta områden som fångat mitt intresse under vägens gång. En tanke som har följt mig under hela utbildningen är att mycket av den litteratur och forskning som jag läst har riktat sig mot specialpedagogik i skolan. Det finns inte alls samma utbud av skrifter som handlar om specialpedagogik i förskolan. Med min bakgrund som förskollärare och med en framtid som specialpedagog inom denna skolform, är jag därför intresserad av att fördjupa mina kunskaper inom detta område.

I skollagen (2010:800) 3:e kap. 6-12 § beskrivs barns rätt till särskilt stöd samt i 2: a kap. 25 § beskrivs rätten till elevhälsa. Dessa bestämmelser är tydligt beskrivna men omfattar inte förskolan och därmed är det ingen självklarhet att specialpedagogisk kompetens förekommer inom denna skolform.

Jag anser att styrdokumentet som berör förskolan är mycket mer otydliga i sina formuleringar och att det inte klart framkommer hur stödet ska vara utformat. Detta är något som även bekräftas av Nilholm (2012). I skollagens (2010:800) 8:e kap. som handlar om förskolan står det att:

Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling ska ges det stöd som deras speciella behov kräver. Om det genom uppgifter från förskolans personal, ett barn eller ett barns vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att ett barn är i behov av särskilt stöd ska förskolechefen se till att barnet ges sådant stöd (s.31, 9 §).

I förskolans läroplan Lpfö 98/2010 (2006) står det att:

Verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd och stimulans än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar så att de utvecklas så långt som möjligt (s.5).

Samtidigt som styrdokumentet är otydliga i sina formuleringar beskriver skolverkets nationella rapport (2008) hur andelen barn i behov av särskilt stöd inom förskolan stadigt ökat sedan 1998, särskilt i storstadsområdena. Under samma tid har även barngrupperna vuxit vilket har resulterat i att pedagoger upplever svårigheter med att kunna tillgodose alla barns olika behov. Detta har medfört att kommunerna inte alltid har möjlighet att leva upp till sitt ansvar när det gäller barn i behov av särskilt stöd.

Eftersom förskolan är grunden till det livslånga lärandet anser jag att den specialpedagogiska kompetensen borde tas tillvara redan här. Lutz (2006) beskriver hur insatser redan i förskolan skulle kunna leda till ett minskat behov av specialpedagogiska åtgärder senare i grundskolan. När det gäller barn i behov av särskilt stöd är proaktiva insatser bättre än åtgärder som sätts in i ett senare skede (Björck-Åkesson, 2009).

Jag vet att det i min kommun förekommer ett fåtal förskolor med en specialpedagog knuten till verksamheten, men det vanligaste är nog fortfarande att tillgodose behovet av specialpedagogisk kompetens genom att vända sig till det specialpedagogiska resursteamet när pedagoger behöver stöd i sitt arbete. Det specialpedagogiska resursteamet ingår i kommunens elevhälsa och tillhandahåller stöd från specialpedagoger. Min egen erfarenhet är att pedagoger tar kontakt med det specialpedagogiska resursteamet då problemen redan har uppstått. Jag anser att den specialpedagogiska kompetensen även borde användas i ett proaktivt syfte, det vill säga att förebygga problem och inte endast som en kompensatorisk insats.

Som jag tidigare nämnt är det ingen självklarhet att det förekommer specialpedagogiskt stöd inom förskolan samtidigt som andelen barn i behov av särskilt stöd anses öka. Jag tänker genom denna undersökning bidra med kunskaper kring pedagogers erfarenheter av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd inom denna skolform.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka vilka erfarenheter pedagoger har av specialpedagogiskt stöd i förskolan och hur pedagogers förväntningar på specialpedagogiskt stöd inom denna skolform ser ut.

Frågeställningar:

- Vilken erfarenhet har pedagoger av specialpedagogiskt stöd i förskolan?
- Hur ser pedagogers förväntningar ut på specialpedagogiskt stöd i förskolan?

Centrala begrepp

Pedagoger- den personal som oavsett utbildning arbetar med barn i pedagogisk verksamhet.

Specialpedagogiskt stöd- det stöd specialpedagoger kan erbjuda pedagoger inom olika verksamheter när den allmänna pedagogiken inte räcker till.

Avgränsningar

I min studie har jag valt att undersöka specialpedagogik i förskolan. Jag skulle kunna undersöka specialpedagogers syn på detta men har istället valt att utgå från pedagogers synvinkel på specialpedagogiskt stöd i förskolan. Detta för att jag ser ett intresse i att undersöka hur den yrkeskategori som jag kommer att möta i mitt kommande arbete ser på specialpedagogik i förskolan.

2 Kunskapsbakgrund

Jag inleder kapitlet med en historisk tillbakablick för att sedan beskriva de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för mitt arbete och avslutar med en beskrivning av tidigare forskning inom området.

2.1 Historisk tillbakablick

Barnstugeutredningen som genomfördes i slutet av 1960-talet och publicerades 1972 (SOU 1972:26–27) hade till syfte att utreda verksamheten för barn i förskoleåldern. Det var i denna skrift som begreppet ”barn med behov av särskilt stöd” började användas. Barn med behov av särskilt stöd skulle ges förtur till en plats inom förskolan. På den tiden fanns det ett begränsat antal barnomsorgsplatser och utvecklingsbedömningar var därmed ett sätt att få förtur till dessa platser (Lutz, 2009). Genom uppsökande verksamhet skulle kommunen ta reda på vilka barn som hade behov av särskilt stöd och därmed ges förtur till förskoleplatserna (Siljehag, 2010).

Speciallärarutbildningen som startade i början av 1960-talet omfattade inte verksamheten i förskolan (Bladini, 2004). Förskollärare och fritidspedagoger hade däremot möjlighet att gå kurser som ledde till arbete i särskola och träningsskola (Siljehag, 2010). I mitten av 1980-talet anordnades istället resurspedagogtjänster inom förskolan som en form av specialpedagogiskt stöd. Det var förskollärare och fritidspedagoger med lång erfarenhet, som efter en vidareutbildning inom kommunen arbetade direkt med barnen eller som stöd för förskolans pedagoger (Bladini, 2004).

På regeringens uppdrag arbetades det fram nya riktlinjer för en ny speciallärarutbildning. Detta arbete ledde till att speciallärarutbildningen lades ner och dagens specialpedagogiska påbyggnadsutbildning startades. Utredarna påtalade vikten av specialpedagogisk kompetens även inom förskolan (Siljehag, 2010).

Speciallärarutbildningen lades ner 1989 och när den nya specialpedagogutbildningen startade 1990 fick även förskollärare och fritidspedagoger tillträde till utbildningens samtliga inriktningar. Många av resurspedagogerna valde att gå den nya specialpedagogutbildningen (Siljehag, 2010). Detta innebär att det idag finns specialpedagoger i förskola, grundskola, gymnasieskola, särskola och inom habiliteringen (von Ahlefeldt Nisser, 2009).

Den nya specialpedagogutbildningen innebar ett flertal förändringar. Specialläraren hade tidigare arbetat med eleven, men i den nya specialpedagogutbildningen betonades att specialpedagogen skulle arbeta på tre nivåer. Dessa tre nivåer är individ-, grupp- och organisationsnivå. I den nya specialpedagogutbildningen betonades även specialpedagogens handledande roll (Bladini, 2004). Ett annat område som tillkom i utbildningen var kunskaper i forskningsmetodik (Siljehag, 2010).

2.2 Tidigare forskning

Specialpedagogiken utvecklades för lite mer än femtio år sedan och är därmed ett ganska nytt kunskapsområde. Det är ett tvärvetenskapligt ämnesområde med rötter i filosofi, psykologi, sociologi, medicin och pedagogik (Rakstang & Rognhaug, 1995; Persson, 2007; Björck- Åkesson, 2009; Vernersson, 2007). Vid sökandet efter tidigare forskning visade det sig att den specialpedagogiska forskningen inom förskolan är tämligen begränsad.

Under förskolans uppbyggnadsperiod på 1970- och 80-talen skedde en del forskning med specialpedagogisk karaktär. Engagemanget för forskning under denna period berodde troligtvis på den process som ägde rum med integrering av barn med varierande bakgrund och förutsättningar i förskolans verksamheter (Lutz, 2006).

Däremot förekommer det förhållandevis få forskningsstudier som handlar om specialpedagogiska frågor i förskolan under 1980- och 90-talen. De studier som genomfördes under denna period handlade främst om barn med olika handikapp och deras integrering i förskolan. När utbyggnaden av förskolan var genomförd minskade även forskningen inom fältet (Lutz 2006). Enligt Emanuelsson, Persson & Rosenqvist (2001) finns det inga forskningsprojekt eller studier med kopplingar till förskolan inom det specialpedagogiska området mellan åren 1995-2000. Lutz (2009) ser däremot en ökning av forskning under de senaste åren. Bladini (2004) påtalar att den forskning som gjorts inom förskolans område har mest riktat sig mot specifika handikapp, inkludering och "early intervention". Palla (2011) anser att detta visar på att det finns ett behov av ytterligare forskning inom specialpedagogik i förskolan även utifrån andra perspektiv.

Jag har funnit forskning som enligt min uppfattning är relevant till mitt ämnesområde. Lutz (2006) licentiandavhandling bygger på en fallstudie som har till syfte att öka

kunskapen om den process som ligger till grund för beslut om resurstilldelningar inom förskolan, samt den diskursiva praktik som sker kring denna. I den här processen synliggörs även olika professioners tankar kring begreppen normalitet och avvikelse. Undersökningen visar på att de utvecklingspsykologiska teorierna fortfarande har en betydande roll i förskolans verksamhet. Barn bedöms utifrån sociala, språkliga, emotionella, kognitiva och motoriska förmågor. Lutz (2009) avhandling utgår ifrån samma empiriska material som licentiandavhandlingen. Syftet med studien är att synliggöra och problematisera hur begreppet ”barn i behov av särskilt stöd” definieras och hanteras i den pedagogiska organisationen. Undersökningen visar att förskolorna genom resurstilldelning eftersträvar mer särskiljande lösningar för barnen.

Lutz (2009) undersökning visar på att de utvecklingspsykologiska teorierna fortfarande har en betydande roll inom förskolan och detta framkommer även i Pallas (2011) studie. Pallas (2011) studie beskriver hur barn skapas som subjekt när dess beteende bekymrar och vållar oro hos personalen inom förskolan. Undersökningen belyser även de samtal som sker mellan pedagoger och specialpedagoger kring barnen och deras beteende. Pedagoger inom förskolan tar kontakt med en specialpedagog när ett barns beteende förbryllar och oroar dem. De eftersträvar kunskap om barnet och dess beteende och söker efter lösnings- och hanteringsförslag. Pedagogerna utgår ifrån sin föreställning om vad som anses vara ett normalbarn. Om ett stort antal barn uppvisar ett särskilt beteende ses inte detta beteende som något avvikande.

En annan studie som är relevant i relation till mitt ämnesval är Bladinis (2004) avhandling som handlar om specialpedagogens handledande roll. Syftet med studien är att undersöka hur specialpedagoger talar om och genomför handledning med yrkesverksamma pedagoger. Liksom Pallas (2011) studie visar även Bladinis (2004) undersökning på att bakgrunden till att pedagoger önskar handledning är oro och bekymmer för något eller några barn. Specialpedagogerna uttryckte att målet för handledningen är att situationen för barnet ska bli bättre men även att stärka pedagogerna i sin yrkesroll. Samtliga specialpedagoger som deltog i studien beskrev sin handledande funktion i termer av att erbjuda stöd och att skapa förändring. Utifrån detta identifierade Bladini två olika sätt att tala om förändring. I det första sättet riktade specialpedagogerna samtalet mot att vidga pedagogers perspektiv medan i det andra sättet riktades samtalet mot att ge pedagogerna direkta och indirekta råd. Ett direkt råd

innebär att handledaren ger tydliga och konkreta råd som pedagogen bör genomföra. Ett indirekt råd innebär däremot att stimulera pedagogens eget tänkande.

Von Ahlefeld Nissers (2009) avhandling handlar liksom Bladinis (2004) studie om specialpedagogens handledande roll. Von Ahlefeld Nisser beskriver specialpedagogens möjlighet att genomföra deliberativa samtal med pedagoger inom förskola och skola. Forskaren framställer det deliberativa samtalet som ett samtal där deltagarna ges stort utrymme för argumentation och att de på så vis ges möjlighet att uttrycka sina åsikter. Studiens resultat visar på att specialpedagogens roll är oerhört betydelsefull i de samtal som förs på individ-, grupp- och organisationsnivå inom förskolans verksamhet. Specialpedagogen funktion är att identifiera och hantera barnens svårigheter ur flera olika perspektiv. Von Ahlefeld Nisser betonar vikten av att specialpedagoger synliggör sin kunskap. Detta för att pedagoger ska förstå och efterfråga specialpedagogisk kompetens.

2.3 Teoretiska utgångspunkter

Eftersom syftet med min studie är att undersöka pedagogers erfarenheter av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan anser jag att ett systemteoretiskt perspektiv kan vara en tänkbar teoretisk ingång i min uppsats. I Björck-Åkessons (2009) tolkning av systemteorin beskriver hon hur olika faktorer påverkar barns utveckling och lärande och att det därför krävs olika åtgärder för att barnet ska få en bra grund inför livet. Ur ett systemteoretiskt perspektiv ses barnets utveckling och lärande ha sin grund i att en samverkan äger rum mellan verksamhetens olika delar och nivåer.

Inom det specialpedagogiska området sker forskning utifrån olika teorier och perspektiv (Nilholm, 2007). Nilholm påtalar att den specialpedagogiska praktiken är styrd av vårt förhållande till de olika perspektiven. Jag anser att det även är relevant att i min undersökning utgå ifrån de tre specialpedagogiska perspektiv som Nilholm benämner som det kompensatoriska, det kritiska och dilemmaperspektivet.

2.3.1 Systemteoretiska perspektiv

En utgångspunkt inom systemteorin är att allt från atom till universum hänger samman och påverkar varandra (Gjems, 1997). Systemteorin beskriver det som sker mellan människor i grupper, mellan olika grupper i en organisation eller mellan olika organisationer (Svedberg, 2007).

I det systemteoretiska tänkandet anses varje individ vara en del av en större helhet (Öquist, 2008). Gjems (1997) beskriver hur människor i ett socialt system måste ses ur ett helhetsperspektiv, eftersom alla delar påverkar varandra. Systemteorin betraktar helheten som en anledning till att problem uppstår, men ur helheten kan även förändringar ske. Det innebär att delar aldrig kan lyftas ur helheten.

Det systemteoretiska tänkandet är cirkulärt och inte linjärt, vilket innebär att fokus läggs på vad som sker här och nu och att det finns flera orsaker till att händelser uppstår (Öquist, 2008). Enligt Gjems (1997) sker det en ömsesidig påverkan mellan individer och händelser inom ett socialt system. Bakgrunden till en individs handling beror därför på flera olika faktorer. Öquist (2008) beskriver hur det linjära tänkandet istället hittar orsaker till ett beteende genom att söka bakåt och har en bestämd uppfattning om vad som ligger bakom händelser. När problem och svårigheter uppstår läggs skulden oftast på någon eller något. Detta leder till att man försöker finna lösningar genom att ta sig an symtomen till ett problem. På så sätt försvinner symtomen tillfälligt och grunden till problemet ignoreras vilket kan leda till att problemet växer sig större och blir därmed svårare att lösa (Öquist, 2008). Genom att skifta från ett linjärt tänkande till ett cirkulärt tänkande kan istället en förändring ske (Gjems, 1997). Inom det systemteoretiska tänkandet ser man att problemen ligger i hela systemet och arbetet fokuserar på att lösa grundproblemet (Öquist, 2008).

System kan vara öppna eller slutna. Inom det öppna systemet sker ett fortlöpande utbyte av information med omgivningen, vilket bidrar till utveckling och förändring. Det slutna systemet leder däremot till sönderfall på grund av brister i informationstillförseln utifrån. Bristen på information kan bero på att systemet själv valt detta eller på utomliggande orsaker. Genom små insatser kan ostadiga system utvecklas i positiv riktning (Öquist, 2008).

2.3.2 Specialpedagogiska perspektiv

Det *kompensatoriska perspektivet* som har sina rötter inom medicin och psykologi har länge varit det dominerande perspektivet inom specialpedagogisk forskning (Nilholm, 2007). Eleven ses som bärare av sina problem och orsaken till problemen finns hos eleven och/eller dennes hemmiljö (Nilholm, 2012). Den grundläggande tanken inom detta perspektiv är att kompensera för människors svårigheter. Detta görs genom identifikation av olika problemgrupper i vilka man söker efter neurologiska och psykologiska orsaker till svårigheterna. Sedan används olika metoder och åtgärder för att kompensera de problem personerna uppvisar. Inom detta perspektiv får därmed diagnoser en viktig roll. Emanuelsson m.fl. (2001) benämner ett liknande synsätt som det kategoriska perspektivet. Svårigheterna söks hos individen och åtgärder riktas mot eleven *med* svårigheter. Haug (1998) kallar detta synsätt för ett kompensatoriskt perspektiv i vilket individen ska kompenseras för sina svårigheter vilket leder till exkluderande insatser.

Inom det *kritiska perspektivet* söker man istället orsaker till svårigheter utanför individen. Verksamheternas ansvar är att kunna skapa en god miljö för att kunna bemöta olikheter och det finns därmed ett stort motstånd till särskiljande lösningar och diagnostiseringar. De olikheter som förekommer bör istället ses som resurser i det pedagogiska arbetet. Specialpedagogik ifrågasätts eftersom dessa insatser riskerar att peka ut barn som avvikande. Emanuelsson m.fl. (2001) benämner ett liknande synsätt som det relationella perspektivet. De beskriver hur svårigheterna söks i relationen mellan individens förutsättningar och omgivningens krav och där åtgärderna riktas mot omgivningen kring elever *i* svårigheter. Haug (1998) skildrar specialpedagogik utifrån ett demokratiskt deltagarperspektiv. Inom detta synsätt är det viktigt att eleven inte stigmatiseras utan aktivt deltar i den ordinarie verksamheten. Haug ser därför specialpedagogiska lösningar som ett resultat av skolans misslyckande.

Dilemmaperspektivet som har uppkommit ur kritiken till de två tidigare perspektiven är inte lika väl etablerat. Dilemmat ligger i att utbildningssystemet ska ge alla barn samma kunskaper och färdigheter, samtidigt som verksamheten ska anpassas till barns olikheter i erfarenheter, förmågor och egenskaper. Genom att inte kategorisera individer finns det en risk att människor inte får det stöd de behöver. Samtidigt bidrar kategorisering till att individer definieras som avvikande vilket leder till stigmatisering (Nilholm, 2007).

3 Metod och genomförande

I detta kapitel beskrivs den forskningsansats och metod som ligger till grund för mitt arbete. Jag redogör även för urvalet av intervjupersoner samt hur undersökningen är genomförd. Slutligen reflekterar jag över studiens tillförlitlighet och beskriver hur jag har förhållit mig till etiken.

3.1 Hermeneutisk ansats

I min studie har jag låtit mig inspireras av en hermeneutisk ansats. Hermeneutiken innebär att tyda, förstå och förmedla olika fenomen (Fejes & Thornberg, 2009). Enligt Fejes & Thornberg är hermeneutiken användbar när forskaren vill undersöka informanternas egna upplevelser av något. Det empiriska materialet som består av texter av olika slag tolkas och analyseras.

3.2 Val av metod

Enligt Stukát (2005) ska forskningsproblemet styra valet av metod för undersökningen. Eftersom syftet med min undersökning är att ta reda på pedagogers erfarenheter av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan bedömer jag att en kvalitativ undersökning är att föredra framför en kvantitativ undersökning. Jag valde tidigt bort kvantitativ undersökning som en metod i min studie, eftersom jag anser att den metoden gör det svårare att nå pedagogernas egna tankar. Intervjuer och observationer är de två vanligaste kvalitativa metoderna (Eliasson, 2006). Jag anser att intervjun är en relevant datainsamlingsmetod att använda i min kvalitativa undersökning. Den kvalitativa forskningsintervjuns avsikt är att försöka förstå världen utifrån undersökningspersonens synsätt (Kvale & Brinkmann, 2009). Jag har använt mig av den halvstrukturerade intervjun i min undersökning. Den ger mig som intervjuare möjlighet att ställa fördjupade frågor samt följdfrågor vilket leder till att intervjupersonerna får en chans att utveckla sina svar. Stukát (2005) beskriver hur den halvstrukturerade intervjun som metod ger en längd och ett djup på innehållet. Han framställer även metoden som anpassningsbar och följsam. Jag skulle kunna genomföra en fokusgruppintervju bestående av tre till sex medlemmar men valde bort metoden eftersom jag var rädd att

medlemmarna skulle påverka varandra. Detta är enligt Stukát (2005) en effekt som denna form kan ge. Han beskriver att det finns en risk att medlemmarna påverkar varandra på olika sätt. Det kan leda till att svaren blir en majoritetsåsikt som kanske inte alla egentligen känner eller kan stå för. Det förekommer även en risk att medlemmarna håller inne med känslig information. Observation är som jag tidigare nämnt en annan metod som kan användas i en kvalitativ undersökning. Observationer leder till att forskaren får svar på ”vad människor faktiskt gör, inte bara vad de säger att de gör” (Stukát, 2005, s 49). Jag anser inte att observation är en användbar metod när jag vill ta reda på pedagogers erfarenhet av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan.

3.3 Urval

Inför intervjuerna valde jag att vända mig till förskolor i kommunal regi. Bakgrunden till detta var en praktisk aspekt eftersom jag lätt kunde nå personer genom det gemensamma nätet i kommunen. Jag valde att intervjua sex pedagoger. Jag ville ha ett tillräckligt stort urval för att kunna få fram ett så varierande synsätt som möjligt, samtidigt var jag tvungen att begränsa mig i omfånget för att en senare hantering och bearbetning av materialet skulle kunna vara möjlig. Enligt Kvale & Brinkmann (2009) är det bättre att genomföra färre studier och därigenom få mer tid till att förbereda intervjuerna och senare analysera dem väl.

3.3.1 Översikt av intervjupersonerna

Jag har valt att ge mina sex intervjupersoner varsitt fiktivt namn som jag kommer att använda i resultat- och analysdelen.

Lars har arbetat som förskollärare i 29 år. Han har mestadels av tiden arbetat i samma område men i olika verksamheter. Lars arbetar idag på en förskola som är uppdelad i tre hus. I varje hus arbetar sju pedagoger med knappt 40 barn i åldrarna 1-4 år. Femåringarna finns i en egen grupp i lokaler i anslutning till skolan inom samma område. Cirka 98 % av barnen i området har annat modersmål än svenska.

Sara har arbetat som förskollärare i 21 år i både Sverige och Danmark. Idag arbetar Sara på en förskola som består av fem avdelningar med ungefär 37 barn och sex pedagoger

på varje avdelning. Varje avdelning är i sin tur uppdelad i tre grupper med två pedagoger i varje grupp. I den lilla gruppen går tio barn som är 1-2 år gamla, i mellangruppen där Sara arbetar finns det 13 barn i åldern 3-4 och i den stora gruppen är det 15 barn i åldern 4-5 år. Sara beskriver området hon arbetar i som ett privilegierat område.

Johanna är inne på sitt tredje år som förskollärare och arbetar på en förskola med fem avdelningar, fyra stycken avdelningar för barn mellan ett och fyra år, samt en femårsavdelning. Johanna arbetar tillsammans med två andra kollegor på en av avdelningarna med barn mellan ett och fyra år och där går totalt tjugo barn. Johanna beskriver området som förskolan ligger i som ett mångkulturellt område där cirka 75 % av barnen är tvåspråkiga.

Lotta har arbetat som förskollärare i två år och arbetar idag på en liten förskola med en avdelning. På avdelningen som rymmer tjugo barn arbetar fyra pedagoger. Förskolan ligger i ett villaområde med mestadels svensktalande barn.

Karin har arbetat som förskollärare i 17 år inom både kommunala och privata förskolor. Idag arbetar hon på en förskola med sex avdelningar som består av en introduktionsavdelning för barn som nyligen kommit till Sverige, en femårsavdelning samt fyra avdelningar för barn mellan ett och fyra år. Under de senaste åren har Karin arbetat som resurs i olika barngrupper på förskolan och arbetar idag i femårsgruppen. I femårsgruppen arbetar förutom Karin tre andra pedagoger med tjugo barn. Förskolan ligger i ett område där 97-98 % av barnen är tvåspråkiga.

Kristina har arbetat som förskollärare i 31 år. Hon har arbetat i tjugo år på den förskola, som hon är på idag. På förskolan finns det fem avdelningar, varav tre är småbarnsavdelningar och två är syskonavdelningar. På varje avdelning arbetar tre pedagoger. De senaste tio till tolv åren har Kristina arbetat 75 % som förskollärare på en småbarnsavdelning med 16 barn och 25 % som utvecklingsledare. Förskolan ligger i ett område med mestadels hyreshus och bostadsrätter och cirka 70 % av barnen har svenska som modersmål.

3.4 Genomförande

Initialt ringde jag till sex förskolechefer i kommunen. Jag valde medvetet att ringa till förskolechefer som är verksamma i områden med varierande socioekonomisk status. Jag fick direkt kontakt med tre förskolechefer som var mycket positiva till min undersökning. De vidarebefordrade mig till verksamma pedagoger som skulle kunna hjälpa mig i min undersökning. Jag fick genom de tre förskolecheferna kontakt med fyra pedagoger som var positiva till att ställa upp på intervjuer. Jag lämnade meddelande på telefonsvarare till ytterligare tre förskolechefer där jag berättade om min undersökning och dess syfte och bad dem ringa upp mig. Endast en förskolechef ringde upp mig och hänvisade mig till en av hennes pedagoger. Jag ringde ytterligare en förskolechef för att nå en sjätte person för intervju. Genom henne fick jag kontakt med intervjuperson nummer sex. Jag mailade samtliga rektorer och intervjupersoner ett missiv (bilaga 1), som handlade om undersökningen och de medverkandes rättigheter. Jag valde att genomföra det som Stukát (2005) beskriver som uppsökande intervjuer, vilket innebär att jag kom till intervjupersonernas arbetsplats för att genomföra intervjuerna. När jag kom till intervjupersonernas arbetsplats eftersträvade jag att vi skulle kunna sitta i en lugn miljö utan att bli störda. Detta var möjligt hos alla de personer jag träffade. Tidsmässigt varierade de sex intervjuerna mellan 20-45 minuter.

Intervjuerna spelades in på både en Iphone och en Ipad ifall det skulle ske något tekniskt problem under eller efter intervjuerna. På så vis minimerades risken för databortfall. Intervjuerna spelades upp från Ipad för transkription.

Jag valde att inte lämna ut intervjufrågorna (bilaga 2) innan intervjuerna, eftersom jag ansåg att det räckte med att de visste syftet med undersökningen. Bakgrunden till detta beslut var min ambition att fånga intervjupersonernas egna och spontana tankar kring ämnet och att deras svar inte skulle vara färgade av sina kollegors uppfattningar. Jag har däremot varit tydlig med att delge intervjupersonerna syftet med min undersökning både vid första kontakten och senare vid intervjutillfället.

3.5 Bearbetning och analys

För att underlätta bearbetningen av materialet valde jag att direkt efter genomförd intervju lyssna igenom det digitalt registrerade samtalet och transkribera det till

talspråk, en så kallad talspråkstranskription. Under intervjuerna förekom det väldigt många hummanden som jag valde att utesluta från transkriberingen. Jag valde även att utesluta upprepningar av enskilda ord för att göra materialet mer läsvänligt. Jag använde två punkter (..) för att markera kortare pauser (paus) vid längre uppehåll samt versaler när intervjupersonen pratade högt. När samtliga intervjuer var transkriberade till talspråk läste jag igenom materialet ett flertal gånger. Jag använde överstrykningspennor i olika färger för att markera de olika intervjufrågorna. Detta underlättade när jag senare skulle försöka finna likheter och olikheter i materialet. Svaren och den information som kommit fram kategoriserades sedan under mina två frågeställningar. Resultatet har sedan tolkats med hjälp av teorier och tidigare forskning.

3.6 Tillförlitlighet

Lantz (2007) beskriver hur ”en väl genomförd intervju skall möjliggöra resultat som är tillräckligt tillförlitliga och giltiga för att vara nyttiga och användbara för andra och komma andra till del” (s. 10). Enligt Kvale & Brinkmann (2009) tillämpas begreppen tillförlitlighet och trovärdighet i kvalitativa undersökningar. Reliabilitet är ett begrepp som beskriver en undersöknings tillförlitlighet.

Ett sätt att kontrollera en studies reliabilitet är att upprepa undersökningen vid ett annat tillfälle eller att två oberoende personer genomför undersökningen (Stukát, 2005). Jag anser att reliabiliteten ökade genom att intervjuerna spelades in digitalt. Jag anser även att det var en fördel att jag som ensam undersökare genomförde samtliga intervjuer och sedan transkriberade materialet själv.

Validitet är ett begrepp som beskriver en undersöknings trovärdighet (Kvale & Brinkmann, 2009). Validiteten avser hur väl, i detta fall, intervjuerna mäter det som ska mätas (Stukát, 2005). Eftersom syftet med min undersökning är pedagogernas erfarenhet av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan, anser jag att intervjun är en relevant metod att använda sig av. Enligt Kvale & Brinkmann (2009) är den kvalitativa forskningsintervjun en användbar metod att tillämpa när jag, som forskare, vill försöka förstå livsvärlden ur intervjupersonens perspektiv. Genom att uppsöka intervjupersonernas arbetsplats bidrog jag till att skapa en trygg och behaglig atmosfär för intervjupersonerna. Som intervjuare kan jag inte veta om

intervjupersonernas upplevelser är tillförlitliga och att de verkligen säger det som de känner och upplever. Jag är medveten om att intervjupersonerna kan bli påverkade av vetskapen om att jag läser till specialpedagog. Deras uppgift är att uttala sig om den yrkeskategori jag som intervjuare företräder. Jag anser att en behaglig stämning under intervjun kan öka tilliten till intervjupersonerna. Detta är något som jag upplever att vi tillsammans lyckades skapa under våra samtal. Intervjuerna transkriberades direkt efter genomförd intervju och på så vis hade jag allt i färskt minne.

3.7 Etiska överväganden

Enligt Kvale & Brinkmann (2009) förekommer det många moraliska och etiska frågor att ta hänsyn till i forskningsintervjuer. Intervjuaren vill komma åt viktig kunskap som har betydelse för undersökningen, samtidigt som denne måste visa stor respekt för intervjupersonen.

När jag tog första kontakten med förskolechefer och pedagoger berättade jag om syftet med undersökningen. Jag gav dem även information i det missiv (bilaga 1) som skickades ut via mail i samband med första kontakten. Där beskrev jag förutom syftet med undersökningen, även hur jag tänkt förhålla mig till de forskningsetiska principerna som informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav (Vetenskapsrådet, 1990). I brevet garanterar jag deltagarnas anonymitet och att alla uppgifter kommer att hanteras konfidentiellt. Jag beskriver även att deltagandet är frivilligt och kan avbrytas när som helst om så önskas. Jag berättar också att materialet kommer att förvaras varsamt och förstöras efter arbetets slut.

I samband med intervjuerna beskrev jag återigen syftet med min undersökning och samtidigt erbjöd jag pedagogerna att få ta del av det transkriberade materialet. Ingen av de intervjuade personerna önskade ta del av det transkriberade materialet. En av intervjupersonerna uttryckte däremot ett önskemål om att få ta del av den färdiga uppsatsen.

4 Resultat och analys

I detta kapitel redovisas resultatet i den empiriska undersökningen med hjälp av sex korta berättelser med citat. Efter varje berättelse görs en analys till materialet som presenterats.

4.1 Lars

Lars arbetar som förskollärare på en avdelning med 40 barn mellan ett och fyra år, där det arbetar totalt sju pedagoger. Förskolan ligger i ett område där 98 % av barnen har annat modersmål än svenska.

4.1.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd i förskolan

Lars berättar att det inte finns någon specialpedagog tillgänglig i verksamheten på hans arbetsplats. Det finns en specialpedagog på skolan, men denna finns endast tillgänglig för de barn som går i femårsgruppen och upp till årskurs 3. Lars säger att han däremot har haft kontakt med kommunens specialpedagogiska resursteam vid ett flertal tillfällen. Bakgrunden till kontakten med resursteamet i kommunen, är att det på förskolan finns barn som till exempel har ett funktionshinder, autism eller ett multihandikapp och där habiliteringen redan är inkopplad. Han säger:

Bakgrunden är egentligen i de fallen där barnen har ett funktionshinder som är så självklart så att man måste ha..att det hänger ihop med att man måste ha en resurs, helt enkelt.

Genom det specialpedagogiska resursteamet har han gått utbildningar, tillhandahållit material och fått ”tips” på hur de ska arbeta med dessa barn. Han berättar om svårigheten att genomföra ”det stöd och de tips” som han fått på grund av tidsbrist och platsbrist men även att materialet har varit riktat till det enskilda barnet. Han säger:

Det man får kanske riktar sig direkt till det enskilda barnet och det har vi inte riktigt möjlighet till i så stor utsträckning utan det skulle vara mer någonting som riktade sig till hela gruppen.

Lars berättar att han har erfarenhet av att ha tillgång till en specialpedagog i verksamheten från en tidigare arbetsplats och upplevde detta mycket positivt. Genom specialpedagogen fick han råd och hjälp och ”man kunde också få någon som såg andra saker än vad man själv gör som går i verksamheten hela tiden”. Lars säger att

specialpedagogen även hade kunskap kring material som inte han kände till och hon genomförde även test någon gång.

Lars säger att han ibland funderar över varför de inte har tillgång till en specialpedagog i verksamheten där han arbetar idag, eftersom behovet av stöd är så stort. Han säger:

Varför ser det ut som det gör hos oss när vi kanske har mycket större behov än någon annanstans. Så är det ju något som är fel..kan jag tänka. Att antingen har vi använt våra resurser till fel saker eller också så är det fel på fördelningssystemet.

4.1.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan

Lars anser att det finns ett behov av specialpedagogisk kompetens i förskolan och säger även att det vore bra, om det fanns en specialpedagog i varje arbetslag. Han berättar att ”det behövs..äh, ett specialpedagogiskt synsätt kring många av de här barnens inläring”. Lars säger:

Det finns väl en fara i att man får in nån specialpedagog som..att man bara riktar sig mot enskilda barn [...] det är inte det jag vill ha, utan någon som lyfter, äh lärandet, alltså hittar andra vägar.

Han berättar att det vore bra om han genom specialpedagogiskt stöd kunde få hjälp med pedagogiska kartläggningar, formulera handlingsplaner, få handledning, någon som genomför observationer, ”checka av mot min observation och så”. Lars vill även ha stöd i att förändra i gruppen, i lokalerna och i materialet så att det passar alla barnen i verksamheten. Han säger att en specialpedagog skulle kunna se i vilka situationer det förekommer ett bra lärande och hjälpa till med att hitta en balans mellan lärande och omsorg. Han säger:

Ibland är det bra att det kommer in någon som säger att jag ser att ni kanske skulle kunna göra så och så istället.

Lars säger att de skriver ganska många handlingsplaner på förskolan och att detta görs av pedagogerna själva eftersom ”det finns ju inte så jättemycket hjälp att få”. Lars säger:

Det är lite tidsödande innan man har hittat ett sätt, man sitter så och hur ska jag uttrycka detta..så får det liksom verka till sig och till sist så liksom JA! Så får det bli (skratt).

Lars berättar att han upplever upprättandet av handlingsplaner som ganska svårt, eftersom det är ett offentligt dokument ”som inte ska ligga till men för något barn, men

samtidigt måste det ju också liksom det vara någon mening med det”. Han anser att de borde skriva fler handlingsplaner än de gör idag och tror att många ”sätter ribban för lågt”. Lars tror att många pedagoger upplever det besvärligt att skriva handlingsplaner eftersom de saknar kunskap kring det. I detta arbete anser Lars att specialpedagogen har en viktig roll.

4.1.3 Analys

Lars berättar om svårigheten att genomföra ”det stöd och de tips” som han har fått från det specialpedagogiska resursteamet i kommunen. Bakgrunden till detta är tidsbrist, platsbrist och att stödet varit riktat mot det enskilda barnet, något som pedagogerna anser sig ha svårt att genomföra. Enligt Lutz (2009) är tidsbrist ett hinder när det gäller att kunna tillgodose barn i behov av särskilt stöd. I undersökningen framkommer det att pedagoger har ett större behov av tid, än förstärkning av kompetens i arbetet med barn i behov av särskilt stöd.

När stödet är riktat mot det enskilda barnet innebär det att det förekommer ett kompensatoriskt perspektiv. Genom bland annat diagnoser, identifieras barn med behov av särskilt stöd. Pedagogerna får via specialpedagogen hjälp med åtgärder och metoder som ska kompensera svårigheterna hos det enskilda barnet (Nilholm, 2007).

Lars betonar att han inte vill ha en specialpedagog som riktar stödet mot det enskilda barnet. Han efterfrågar istället en specialpedagog som kan bidra till att lyfta lärandet och hitta andra vägar till lärandet. Nilholm (2007) beskriver det som Lars efterfrågar som det kritiska perspektivet. Inom det kritiska perspektivet läggs problemen utanför individen, och verksamhetens uppgift är att anpassa miljön till den stora variation av barn som förekommer inom verksamheten. Detta kan tolkas som om Lars ur ett specialpedagogiskt perspektiv eftersträvar ett kritiskt synsätt medan hjälpen från det centrala resursteamet har ett mer kompensatoriskt synsätt. Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan förskolan och det centrala resursteamet ses som två olika system. De olika systemen har ingen samsyn när det gäller specialpedagogiska perspektiv, vilket leder till krockar när de möts (Öquist, 2008). Här kan man fråga sig om Lars hade haft större möjlighet att genomföra tips och stöd som istället varit riktat mot hela barngruppen.

Lars berättar att han ibland funderar över varför de inte har tillgång till en specialpedagog i verksamheten där han arbetar idag, eftersom behovet av stöd är så stort. Både Nilholm (2012) och Lutz (2006) beskriver hur de otydliga styrdokumenterna leder till en stor variation av specialpedagogiskt stöd i förskolan.

4.2 Sara

Sara arbetar som förskollärare på en avdelning med 38 barn och sex pedagoger. Avdelningen är i sin tur uppdelad i tre mindre grupper och Sara arbetar med 13 barn i åldrarna 3-4 år. Sara beskriver området som ett privilegierat område.

4.2.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd i förskolan

Sara berättar att hon har tillgång till specialpedagogiskt stöd via skolan i samma område. Där finns två eller tre specialpedagoger, där den ena är inriktad mot stöd till förskolan. Varje termin kommer specialpedagogen ut i barngruppen, kartlägger och pratar med personalen om det finns något de vill ha stöd i. Sara säger att ”om vi har några funderingar så att man tar tag i det tidigt, så att det inte kommer när hela läsåret har gått”.

Sara känner att det är bra med att få specialpedagogiskt stöd när hon har en barngrupp med ett barn som hon känner oro för, och hon inte vet vad det beror på. Hon säger:

Jag vet inte om det är miljön som styr, betar jag mig rätt, möter jag barnet rätt, äh för det är lätt när man går i samma barngrupp att man blir, att man liksom går och...han är sådär eller hon är sådär [...] och då behöver jag stöd så jag har använt mig av specialpedagoger och bett dom komma in och observera barngruppen och mig.

Hon talar också om att det är lätt att bli hemmablind och att det därför är ”jätteskönt” att någon kommer utifrån och observerar.

Sara berättar att hon just nu har regelbunden kontakt med specialpedagogen för ett barn som går på hennes avdelning. Bakgrunden till att hon sökte stöd hos specialpedagogen var att vissa situationer kring barnet var mycket stökiga, som till exempel på- och avklädning samt övergångar mellan olika aktiviteter. Hon säger:

Det blev för tufft, när man helt plötsligt står där och känner att nej, det här är inte bra, barnet mår inte bra och jag mår inte bra och barngruppen mår inte bra.

Sara säger att genom specialpedagogen som hon träffar ungefär var tionde vecka får hon ”stöd och tips” på hur hon kan arbeta för att situationen ska bli bättre. Sara berättar:

Sen går ju inte de alltid hand i hand, de där råden och tipsen och personaltätheten eftersom vi inte har fått någon extra hjälp, men i det stöttade hon mig, bekräftade mig att jag gör ett fantastiskt jobb och det behöver man också höra.

Sara berättar att specialpedagogen ger pedagogerna verktyg i arbetet med barnen, observerar, bekräftar pedagogernas arbete, hjälper till att skriva handlingsplaner. När det gäller handlingsplaner, får Sara hjälp med hur hon ska formulera dem samt hur tydlig hon ska vara. Hon säger:

Skriva handlingsplaner tycker jag är svårt för att det ska bli tydligt(paus) för jag har nog rätt lätt och lägga in det lite i bomull.

Sara har inte så mycket erfarenhet av specialpedagogiskt stöd via det specialpedagogiska resursteamet i kommunen. Den enda gång de kommer i kontakt med detta resursteam är när de känner att de behöver en resurs till gruppen.

Det jag känner är att vi behöver en resurs men det får vi inte, alltså någonstans, där tar det ju stopp, så där slutar jag kämpa för att koncentrera mig på det jag gör.

Sara berättar att förskolan har tillgång till specialpedagogiskt stöd, men hon vet inte om alla ber om hjälp. Hon tror att det finns en rädsla för att bli kritiserad, för att vara en dålig pedagog men ”det är ju inte det som det handlar om utan det..vi gör ju alla så gott vi kan”.

Sara berättar också om hur hon värdesätter den länk mellan cheferna och pedagogerna som specialpedagogen är, ”där är hon min röst till våra chefer”. Hon berättar vidare:

För det väger alltid mer när det kommer från någon annan än när man själv kommer och klagar och säger att vi har för många barn, vi får inte ihop det, barngruppen ser ut så här, men det är ju vårt jobb, äh så i det kan en specialpedagog göra jättemycket jobb som jag värdesätter otroligt mycket.

4.2.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan

Sara anser att det finns ett ”jättestort” behov av specialpedagogisk kompetens inom förskolan. Hon säger att stödet behövs mer och mer med tanke på att barngrupperna blir större, pedagogerna färre och att pedagogerna får fler uppdrag och i det

så behöver vi ju stöd i alla de här barnen som kanske inte riktigt passar in hela tiden i och stretar åt andra håll, för det är ju svårt att få resurs, det är svårt att få extra timmar känns det som så den rollen får man ju ta plus att man ska göra allt

det andra och kanske någon som berättar bara att det är good enough, kämpa inte ihjäl dig med allt det där utan tryggheten i gruppen, säkerheten för alla barnen och äh, så att man landar rätt.

Sara berättar att hon hade föredragit specialpedagogiskt stöd från resursteamet i kommunen, ”för utifrån kommer man helt blank”. Hon säger att det är enklare att prata personligt, men även att ta kritik från någon som man inte känner. Samtidigt säger hon att tillgängligheten är viktig när det gäller det specialpedagogiska stödet ”jag ringde ju igår och hon kommer idag till exempel”.

Sara säger att hon inte förväntar sig att specialpedagogen ska ”komma in och sätta någon diagnos”, men ska ha kunskaper om barns utveckling. Hon förväntar sig att specialpedagogen ska kunna observera, samtala och skriva handlingsplaner.

Sara berättar att hon aldrig har funderat på att specialpedagogen kan delta i samtal med föräldrar:

Det har jag aldrig funderat på ens men det kan man ju säkert. Det kan man ju naturligtvis och det har jag inte funderat på, men då förväntar jag mig också att hon ska ha den kompetensen och kunna ställa upp på det.

Sara anser också att specialpedagogen är viktigt som coach för pedagogerna, någon som ”faktiskt kommer och berättar att man gör ett jättebra jobb, som ser.”

Sara berättar vidare:

Som ser det man gör, ni gör så mycket och säger ni förstår inte, det jag ser ..du är pedagog, du är resurs, du är där alltid, du..att få höra det, det är lite den belöningen som gör att man känner att man är på rätt väg.

4.2.3 Analys

Sara berättar om att det är bra att få specialpedagogiskt stöd när hon har en barngrupp med ett barn som hon känner oro för, och hon inte vet vad det beror på. Palla (2011) beskriver hur arbetslag kontaktar specialpedagoger då de har ett barn med ett annorlunda beteende och hur de genom stödet eftersträvar att kunna sätta fingret på vad det kan vara. Pedagogerna söker efter kunskaper och förståelse kring det som uppfattas som annorlunda. Undersökningen visar hur pedagoger oroar sig för avvikelser i utvecklingen. Sara förväntar sig att specialpedagogen ska kunna observera pedagoger och barngruppen. Palla (2011) beskriver hur dessa observationer på barnet är ett sätt för pedagoger att synliggöra barnens utveckling

och kunskaper. Synliggörandet kan leda till att skapa en bild av vad ett barn bör förstå, kunna och göra i en viss ålder och leder till en minskad tolerans inför olikheter. Pedagoger upplever att det är tillfredställande att ha kunskaper kring var barnen befinner sig i utvecklingen. Enligt Lutz (2006) har de utvecklingspsykologiska teorierna fortfarande en betydande roll inom förskolans verksamhet. Barn bedöms utifrån sociala, språkliga, kognitiva, emotionella och motoriska förmågor.

Sara säger att det är lätt att bli hemmablind, och att det därför är bra att någon kommer utifrån och observerar. Detta beror enligt Öquist (2008) på att människan har svårt att se strukturen i det system som individen själv skapat och ingår i. Det är en svår utmaning i ett systemtänkande att bli uppmärksam på hela strukturen i vilken en individ själv utgör en del. Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan specialpedagogen bidra till att se situationen ur ett helhetsperspektiv, vilket kan vara svårt för pedagogerna som befinner sig i verksamheten hela tiden.

Sara berättar att hon värdesätter specialpedagogens roll som en länk mellan cheferna och pedagogerna. Hon förväntar sig även att specialpedagogen ska kunna vara delaktig i samtal med föräldrar. Von Ahlefeld Nisser (2009) beskriver specialpedagogens roll som en länk mellan olika yrkesgrupper inom förskolan och mellan hemmet och förskolan. Därmed har specialpedagogen en betydelsefull roll i samverkan med föräldrar. Hon beskriver hur föräldrar med specialpedagogens stöd kan föra sin talan och få hjälp med att diskutera olika lösningsförslag.

Sara värderar tillgängligheten till specialpedagogiskt stöd högt, men föredrar ändå att få stödet från det specialpedagogiska resursteamet. Med en specialpedagog i verksamheten blir tillgängligheten god, men en specialpedagog utifrån kommer utan förutfattade meningar. Vernersson (2007) påtalar att tillgängligheten till specialpedagogiskt stöd är viktig, eftersom det annars finns en risk att pedagogerna höjer ribban för vad som får passera. Enligt von Ahlefeld Nisser (2009) skulle en lösning på dilemmat kunna vara att anställa specialpedagoger både på lokal och på central nivå.

4.3 Johanna

Johanna arbetar som förskollärare på en 1-4 års avdelning med tjugo barn och tre pedagoger. Förskolan ligger i ett upptagningsområde med cirka 75 % tvåspråkiga barn.

4.3.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd i förskolan

Johanna berättar att på hennes arbetsplats finns det en specialpedagog som sedan drygt ett år tillbaka har en delad tjänst som förskollärare och specialpedagog. Hon arbetar som förskollärare på samma förskola som Johanna fyra dagar i veckan, och en dag i veckan finns hon tillgänglig som specialpedagog till tre förskolor i området. Tidigare har de fått stöd via skolpsykologen som bland annat har kommit in och observerat barn.

Johanna säger att det är ganska nytt för henne att ha tillgång till en specialpedagog i verksamheten, men ibland så är det

kanske något speciellt som man liksom, man jobbar med det men man vet inte hur man ska gå vidare med det kanske eller äh, liksom andra lösningar eller bara få liksom höra hur någon annan ser på det för man lär känna de här barnen och så får man ju en relation och då kanske det är svårt att liksom kunna se allt som man behöver se och kunna bolla lite idéer med henne då.

Enligt Johanna kan det också vara barn som är sena med språket och därmed har svårt med den sociala kontakten med sina kamrater. Johanna säger att hon vill hjälpa dem med språket ”så att de kommer in i gruppen och att de inte blir missförstådda och på så vis glider ur vänskapskretsen”. De har genom specialpedagogen fått hjälp med material som är anpassat för att träna barnens språk. De har även fått stöd i att skriva handlingsplaner och haft handledning med specialpedagogen. Med handlingsplanerna har de fått hjälp med ”hur man ska tänka och..ja..lite riktlinjer och sådär”. Johanna berättar att hon genom handledning av specialpedagogen ”blir medveten om och tänker på saker som vi kanske inte skulle ha tänkt på i vanliga fall”. Specialpedagogen lyfter tankar och det får Johanna att fundera extra på vissa situationer. Det kan handla om när det är oroligt i barngruppen och vad man kan göra åt de situationerna. Johanna säger:

Det hjälper ju också att bara få sitta och prata om det så har man kommit på saker under tiden som man pratar om det att äh, hur saker och ting fungerar, hur barnen är tillsammans med varandra och vad de faktiskt behöver hjälp med liksom.

Johanna säger att hon inte har någon erfarenhet av stöd från kommunens specialpedagogiska resursteam, men kan ändå se fördelar med båda varianterna. Hon påtalar att:

Har man då X som jobbar här så är hon väl lite tillgängligare så det är väl den största skillnaden som jag känner att hon är här och skulle det vara något så kan jag bara gå och prata med henne för hon jobbar ju här även när hon är i barngrupp.

Johanna berättar att nackdelen med att ha en specialpedagog i verksamheten är att hon känner barnen och skapar sig en egen bild av situationen.

Johanna säger att om det kommer någon utifrån så är det en fördel att hon inte har "några förutfattade meningar" och det är "liksom som ett vitt papper". Hon kommer ut och lyssnar på det som pedagogerna upplever, och utifrån det skapar hon sig en egen uppfattning.

4.3.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan

Johanna anser att det finns ett behov av specialpedagogisk kompetens inom förskolan.

"Det är ju skönt att veta att man kan vända sig till någon när, när man liksom inte vet vart man ska ta vägen själv".

Däremot vet hon inte riktigt vad hon kan förvänta sig av specialpedagogen som finns i hennes verksamhet. Johanna säger att "man förstår väl att hon har utvecklat det här med pedagogiska tankar". Utöver det så vet Johanna inte om det är kunskap från utbildningen eller lång yrkeserfarenhet som bidrar till specialpedagogens kunskaper och uttrycker "jag vet inte vad man kan förvänta sig". Johanna säger att hon inte "själv är så insatt, fast det kanske man ska vara".

Johanna berättar att det vore bra om specialpedagogen har kunskaper kring barns beteende och "hur barn påverkas av olika saker". Hon säger att det skulle kunna bidra till att man redan från början vet hur man ska förhålla sig till vissa saker.

Johanna säger att det även vore bra om specialpedagogen kunde vara med på avdelningsplaneringen. Hon anser att specialpedagogen skulle kunna hjälpa till att "lyfta de viktiga tankarna". Johanna berättar att hon tycker att det är bra att läroplanen är så fri så att pedagogerna själv kan lägga upp hur de ska arbeta men, ibland är det "svårt att veta vad det är vi ska göra för att det är så stort liksom". I detta arbete säger Johanna att specialpedagogen skulle kunna hjälpa till.

4.3.3 Analys

Johanna berättar att hon genom handledning av specialpedagogen "blir medveten om och tänker på saker som vi kanske inte skulle ha tänkt på i vanliga fall". Detta beskriver Bladini (2004) som en typ av förändringsdiskurs, som strävar efter att vidga

pedagogernas perspektiv. Pedagogerna får genom reflektion möjlighet till att utvecklas i sin yrkesroll. Perspektivering kan kopplas samman med systemteorins sätt att beskriva observationer av andra ordningen. När specialpedagogen handleder pedagoger med syftet att vidga perspektivet kan det relateras till en form av andra ordningens observation. Det innebär att specialpedagogen kan skapa förutsättningar för en förändring, men kan inte direkt själv styra den.

Handledningen kan bidra till förändring genom att pedagogerna får möjlighet att förstå systemet ur ett helhetsperspektiv. Ur ett helhetsperspektiv kan inte delarna ses skilda från varandra, utan de hänger ihop och påverkar varandra ömsesidigt. Istället för att fokusera på enbart problemet vidgas blicken mot hela systemet (Bladini, 2004).

Johanna berättar att hon inte riktigt vet vad hon kan förvänta sig av specialpedagogen som finns på hennes förskola. Bladini (2004) beskriver att det är en svår roll när specialpedagogen återkommer till sin gamla arbetsplats efter att genomgått en påbyggnadsutbildning till specialpedagog. Innehållet i utbildningen är ganska oklar och därmed vet varken pedagoger eller ledningen vad de kan förvänta sig av rollen. Det finns en risk att pedagogerna uppfattar specialpedagogens roll som specialist. Detta kan bidra till en krock mellan specialpedagogens kompetens och omgivningens förväntningar. Här skulle man kunna ställa sig frågan om bakgrunden till okunskapen beror på att förskolecheferna är dåligt insatta eller om det är specialpedagogerna som är dåliga på att synliggöra sin kompetens.

4.4 Lotta

Lotta arbetar som förskollärare på en förskola med en avdelning för tjugo barn i åldrarna 1-5 år samt fyra pedagoger i ett villaområde med mestadels svensktalande barn.

4.4.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd i förskolan

Lotta berättar att hon inte har någon erfarenhet av specialpedagogiskt stöd i förskolan och uttrycker "jag har ingen aning om hur man går tillväga" och "alltså man vet nog rätt lite om sådana saker faktiskt". Lotta berättar att de har ett barn nu som de diskuterar och att de kanske skulle behöva stöd i detta. Hon säger:

Jag vet inte var jag ska vända mig, nej jag vet inte var, hur jag vet ingenting om..så.
Det är väl vår förskolechef man vänder sig till främst.

Hon säger att hon däremot har erfarenhet av att ha arbetat ihop med skolpsykologen vid något tillfälle. Lotta berättar att hon gått en kurs som skolpsykologen hållit i, men annars har hon ingen erfarenhet alls av stöd i sitt arbete. Lotta upplever tillgången till skolpsykologen som väldigt knapp. Lotta berättar att de har en mycket bra kontakt med föräldrarna till de barn som går på förskolan och att föräldrarna själva har tagit tag i saker om det behövs.

4.4.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan

Lotta anser att det finns ett behov av specialpedagogisk kompetens i förskolan, ”ju mer man grundar nu ju bättre kan det bli.” Hon säger också att ”det är ju nästan bättre att göra det innan, innan ett behov uppstår.” Lotta anser därför att ”det är av större vikt att det finns tillgängligt här”. Hon säger att barngrupperna är så stora och det är många barn per pedagog. Lotta säger:

Jag menar varför är vi inte här, varför är vi inte i dessa åldrar och jobbar och ser och lägger en snygg grund. Därför tror jag specialpedagogik behövs, äh i större utsträckning.

Lotta säger att hon är lite osäker kring vad hon kan förvänta sig av specialpedagogiskt stöd i förskolan och påtalar att hon tror att specialpedagogen ”är lite utöver”.

Lotta berättar att hon anser att det vore bättre att ha någon som är tillgänglig i verksamheten. Det skulle vara bra om specialpedagogen kunde vara med på arbetsplatsträffar och kompetensdagar eftersom det underlättar om det är någon ”man har ett ansikte på”. Lotta säger att det är bra om de kunde ”slänga iväg ett mail” och så kommer det någon. Det skulle även vara bra om det var någon som var både tillgänglig och delaktig i arbetslaget.

Kunskap är något som Lotta säger att hon förväntar sig att specialpedagogen ska ha. Hon berättar att det är bra om specialpedagogen har kunskaper om annorlunda beteende och vad beteendet kan bero på. Lotta säger att hon anser att specialpedagogen ibland behöver arbeta direkt med funktionshindrade barn. Specialpedagogen ska även kunna arbeta med pedagogerna för att få dem att reflektera över olika situationer och bekräfta det som pedagogerna upplever. Lotta säger:

En specialpedagog skulle ju göra en bra helhet liksom om det ja, alltså om världen hade varit perfekt och det fanns en då per förskola, per skola liksom..att tillgå.

Lotta säger att hon skulle vilja att specialpedagogen satt med vid samtal kring barnen och ”få det bekräftat som man tänker många gånger”.

Lotta berättar att hon även skulle vilja ha hjälp med att formulera handlingsplaner eftersom hon själv inte har någon utbildning inom det. Hon säger:

Och lite att det skulle vara skönt att få någon objektiv då som gör det för att så får man inte skriva med vissa ord får man inte välja [...] jag känner att någon som kan det, när det handlar om något så viktigt.

Det vore också bra om någon kunde komma in i barngruppen och observera och vara en tillgång i den pedagogiska miljön.

4.4.3 Analys

Lotta anser att det är viktigt att det finns tillgång till specialpedagogiskt stöd redan i förskolan och att stödet bör sättas in som en förebyggande insats. Detta stämmer väl överens med både Lutz (2006), Pallas (2011) och Björck-Åkessons (2009) uppfattning om att specialpedagogiskt stöd redan i förskolan kan leda till ett minskat behov senare i skolan.

Lotta beskriver också att de stora barngrupperna bidrar till att det behövs specialpedagogisk kompetens inom förskolan. Lutz (2009) undersökning visar att det är färre pedagoger i förhållande till antalet barn idag än tidigare. Detta skapar sämre förutsättningar för att kunna arbeta med de barn som behöver extra stöd. Även skolverkets (2008) undersökning visar att de stora barngrupperna bidrar till svårigheter att anpassa verksamheten efter barnens olika behov och förutsättningar.

Lotta beskriver hur viktig specialpedagogen är i förskolan, men vet samtidigt inte riktigt vad hon kan förvänta sig av rollen. Ur ett systemteoretiskt perspektiv skulle det kunna bero på att det inte är riktigt öppet mellan de två systemen, förskolan och det specialpedagogiska resursteamet. Informationsutbytet mellan de två systemen är begränsat, vilket leder till förskolans okunskap kring specialpedagogiskt stöd från det specialpedagogiska resursteamet i kommunen (Öquist, 2008).

Lotta berättar att hon förväntar sig att specialpedagogen ska ha kunskap kring annorlunda beteende. Pallas (2011) studie visar på att pedagoger efterfrågar specialpedagogiskt stöd när de har ett barn som uppvisar ett annorlunda beteende. Pedagogerna oroar sig för avvikelser i barnets utveckling. Lutz (2009) beskriver hur de

utvecklingspsykologiska teorierna fortfarande har en stor betydelse inom förskolan. Förskolan har av tradition litat på utvecklingspsykologin och då barnets utveckling inte överensstämmer med det förväntade, uppfattas de avvika från normalitet.

4.5 Karin

Karin är förskollärare och arbetar som resurs i en femårsgrupp med tjugo barn och fyra pedagoger i ett område med 97-98 % tvåspråkiga barn.

4.5.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd i förskolan

Karin berättar att det finns en specialpedagog tillgänglig i verksamheten som de i första hand konsulterar när de behöver specialpedagogiskt stöd. Hon anser att det är mycket enklare att använda sig av en specialpedagog som finns i verksamheten, eftersom hon känner barnen och det blir då inte heller så konstigt att hon kommer in en dag och är med i barngruppen. Karin säger att de har tagit in specialpedagogen många gånger i den barngruppen som de har idag eftersom ”där är många barn som väcker funderingar kring sig”. Bakgrunden till att de vill ha stöd är enligt Karin ”när vi känner att vi inte räcker till [...] det är ju då man tar in någon annan”. Karin anser att förskollärare är en yrkesgrupp som är ganska dåliga på att ta in stöd och uttrycker att

vi kanske ..äh, som yrkesgrupp, förskollärare är väldigt formbara, så vi rättar oss, alltså vi rättar oss efter men vi, märker vi då att man har några barn i en barngrupp eller kanske en hel barngrupp eller några enstaka barn som skulle kunna, vi skulle kunna få hjälp med dom men istället sänker man ribban och säger att det får vara gott nock liksom.

När specialpedagogens kompetens inte räcker till kontaktar de det specialpedagogiska resursteamet i kommunen. Karin säger:

Ja, det kan också att vi tar in vår egen specialpedagog och sen säger hon att äh, det är nog bättre ni pratar med den och den specialpedagogen på elevhälsan för hon är specialiserad på det här, den här diagnosen eller den här problematiken.

Karin berättar att de oftast vänder sig till kommunens resursteam när det är ”något alldeles speciellt”, om barnet har en diagnos eller om barnet har en resurs av olika anledningar. Karin säger att hon för tillfället har kontakt med specialpedagoger från det specialpedagogiska resursteamet för de två barn som hon är resurs för. Specialpedagogen kommer då in i verksamheten för att titta och observera hur det

fungerar för barnen på förskolan. De två barnen ska börja i förskoleklass till hösten och specialpedagogen ger även stöd till föräldrarna kring valet av skola.

Karin upplever att svårigheten med att få stöd från det specialpedagogiska resursteamet är att de måste ha föräldrarnas tillåtelse och då blir det ju "en hög tröskel". Karin berättar att de är rädda för att oroa föräldrarna i onödan. Karin tror att detta kan hindra dem från att i vissa situationer söka stöd utifrån. Karin säger:

Alternativet är ju då att vi träffar specialpedagogen, ja alltså utan att hon eller han vet vilket barn vi pratar om utan att vi bara berättar och det blir ju inte lika, äh det blir inte lika bra. Inte samma, äh vad ska man säga, äh spets på det.

Karin säger att eftersom hon arbetar som resurs i barngruppen för ett par barn har hon numera ett ganska nära samarbete med specialpedagoger från habiliteringen. Karin berättar att när ett barn får en diagnos så är det elevhälsan som stöttar förskolan och habiliteringen som stöttar hemmet. Karin berättar att habiliteringen även har startat ett nära samarbete med förskolan men hon upplever att det inte riktigt fungerar. Hon säger:

De är superduktiga på diagnoser, jätteproffsiga och alltså hjälpa hemmen och så där men de förstår inte [...]så det har nästan..inte blivit konflikt men att vi har inte riktigt förstått varandra.

Karin upplever att habiliteringen inte har förståelse för förskolans verksamhet och att en del av de tips och stöd som hon får där är saker de redan genomför i förskolan. Förskolans inkluderande verksamhet stämmer inte överens med habiliteringens mer exkluderande synsätt. Karin berättar även att samarbetet mellan förskolan, specialpedagogiska resursteamet och habiliteringen borde kunna organiseras på ett bättre sätt. Hon anser att stödet till både förskolan och hemmet borde organiseras från en och samma organisation för att skapa en helhet.

4.5.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan

Karin berättar att hon ser ett stort behov av specialpedagogisk kompetens i förskolan och kanske särskilt i hennes område eftersom där går många flerspråkiga barn.

Karin anser att gränsen mellan specialpedagogik och psykologi kan vara lite flytande. Hon säger:

Sen vet jag inte riktigt, alltså jag vet ju vad en specialpedagog är och vad en psykolog är, men där någonstans mellan känns som det är ett litet gränsland. För i specialpedagogiken..det är klart att det kommer in lite psykologi där och det är klart att det kommer in lärande och pedagogik i psykologens arbetsfält så att säga.

Karin värderar tillgängligheten av specialpedagogiskt stöd högt. Karin berättar att hon förväntar sig att en specialpedagog ska kunna se och sortera ut vilka ”bekymmer som barnet har”. Hon säger att det oftast inte handlar om diagnoser utan oftast är det något annat, ”något lättare än det”. Specialpedagogen kan hjälpa till med att få pedagogerna att få förståelse för barnet, ge tips och idéer på hur man kan hantera olika situationer och vet när det är dags att koppla in en psykolog. Med tips och idéer menar Karin små saker som de egentligen redan vet ”bara det att det försvinner ibland”. Det kan handla om att backa tillbaka och se vad som egentligen var bakgrunden till en konflikt. Karin säger:

Alltså vi behöver bli påmind om sådana saker och att det faktiskt går och sen kan man skylla på att vi har många barn och det är mycket att göra och vi hinner inte och så vidare, men det ska vi göra. Det är vår uppgift att inte bara fostra barnen utan vi ska hjälpa dem att få en insikt i varför det blir en konflikt, till exempel.

Karin skriver sina egna handlingsplaner för de barn som hon är ansvarig för, men anser att det är viktigt att specialpedagogen kan stödja pedagogerna i detta arbete. Specialpedagogen har även en viktig roll när det gäller handledning av pedagogerna.

4.5.3 Analys

Karin berättar att hon tar kontakt med specialpedagogen när hon känner att hon inte riktigt räcker till. Detta stämmer väl överens med Persson (2007) som beskriver att specialpedagogiska insatser tillsätts då den vanliga pedagogiken inte räcker till.

Enligt Karin kan specialpedagogen hjälpa till med att få pedagoger att få förståelse för barnet. Specialpedagogerna i Bladinis (2004) undersökning beskriver hur deras uppdrag just handlar om att få pedagogerna att få en förståelse för barnet och därigenom hjälpa pedagogerna till ett bättre bemötande av barnet. På så vis skapas en bättre situation för barnet och samtidigt blir pedagogerna stärkta i sin yrkesroll.

Karin berättar att de tar in specialpedagog från det centrala resursteamet när deras egen specialpedagog känner att hennes kompetens inte räcker till. Von Ahlefeld Nisser (2009) beskriver vikten av att ha både lokalt och centralt anställda specialpedagoger. Genom en tydlig rollfördelning kompletterar de båda varandra. Med en specialpedagog i verksamheten finns det goda möjligheter för att arbeta förebyggande och den specialpedagogiska kompetensen kan nyttjas på hela verksamheten.

Karin upplever att samarbetet mellan förskolan och habiliteringen inte fungerar fullt ut eftersom habiliteringen inte har förståelse för förskolans verksamhet. Detta skulle kunna

bero på att habiliteringen och förskolan har olika utgångspunkter som kan kopplas till de olika specialpedagogiska perspektiven. Förskolan efterfrågar och eftersträvar det som Nilholm (2007) benämner som ett kritiskt perspektiv medan habiliteringen utgår från ett kompensatoriskt perspektiv (Nilholm, 2007) där individuella lösningar och diagnoser tillskrivs stor betydelse. På förskolan finns det inte så stora möjligheter att arbeta med särskilda lösningar. Enligt Lutz (2009) har förskolan sedan länge varit en sammanhållen verksamhet där segregering av lösningar varit ovanligt. Ur ett systemteoretiskt perspektiv kan förskolan och habiliteringen ses som två olika system med olika normer och värden. I mötet mellan de olika systemen uppstår krockar. När två system med lika normer och värden möts kan det istället generera till kunskaps och kompetensutveckling (Öquist, 2008).

4.6 Kristina

Kristina arbetar som förskollärare på en småbarnsavdelning med 18 barn och tre pedagoger. Förskolan ligger i ett område med mestadels hyreshus och bostadsrätter och cirka 70 % av barnen har svenska som modersmål.

4.6.1 Erfarenheter av specialpedagogiskt stöd i förskolan

Kristina berättar att hon inte har någon erfarenhet av specialpedagogiskt stöd i förskolan och är osäker på om hon någon gång har kommit i kontakt med kommunens specialpedagogiska resursteam. Hon säger:

Det är mycket möjligt att det har skett, för vi har haft någon gång då och då vet jag ju att vi har haft barn i huset som har behövt mycket stöd på olika sätt och då behöver vi ju få råd hur vi ska inreda miljöer och sånt och så då har vi förmodligen haft en, men det är ingenting som jag liksom, ja vi gjorde det och det utan..mm.

Hon säger att detta beror på att stödet hänger ihop med att ett barn har fått en diagnos och att det inte är så vanligt att barn får en diagnos i förskoleåldern.

Kristina har däremot erfarenhet av stöd från skolpsykologen och upplever att de har fått en bra struktur på detta samarbete. Psykologen kommer två gånger om året, en gång per termin och pratar om barngruppen. De kan även få hjälp däremellan om det finns ett behov av det. Kristina säger att psykologen kommer när vi vill ha ”stöd och råd när det gäller vissa saker”.

Kristina berättar att hon känner sig ”lite vilsen på” och ”vet egentligen inte” vad som ingår i specialpedagogiken. Hon beskriver hur hennes arbetsplats har haft ett stort skifte på förskolechefer och rektorer under de senaste åren. På ett och ett halvt år har de haft fem olika förskolechefer och Kristina upplever att detta har lett till att de missat mycket information under den här tiden. Hon berättar att hon inte visste om möjligheten att kontakta specialpedagoger via kommunens resursteam och än mindre att det kan finnas specialpedagoger lokalt i verksamheten.

4.6.2 Förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan

Kristina berättar att det ändå vore bra med en specialpedagog i verksamheten. Hon säger:

Alltså jag, nu när jag tänker på det så här så tycker jag att det hade varit jättebra om det fanns något ställe där, äh där man kunde vända sig till de olika specialpedagogiska kompetenserna då och liksom få råd och stöd helt utan att blanda in barnen då ju naturligtvis som utan att de får vara anonyma.

Kristina anser att det vore mycket mer naturligt och mycket lättare att vända sig till en specialpedagog som fanns i verksamheten. Med en specialpedagog i verksamheten skulle hon kunnat prata ”när som helst” och ”mycket oftare”.

Kristina beskriver hur nerdragningarna och de allt större barngrupperna leder till ökade problem eftersom många barn inte klarar av att vara i så stora grupper. I detta tror hon att en specialpedagog skulle kunna bidra med att se ”hur man ska göra för att det ska bli bättre för dem, öka förutsättningarna för dem”.

Hon säger att det vore bra att få stöd i ”den vardagliga verksamheten”. Det kan handla om hur man kan anpassa och inreda miljön, hjälp med att veta vilket material som är bra, hur man kan hantera olika svårigheter och hur man kan bemöta barnen på ett bra sätt. Det handlar om ”råd och tips” och vart man kan vända sig för att få ytterligare hjälp. Kristina säger att det vore ”jättebra” om personen både kunde vara med ute i verksamheten och kunna sitta med pedagogerna och handleda.

Kristina säger att hon vet så lite om detta och att hon nog bör prata med sin förskolechef för att ta reda på lite mer hur specialpedagogiskt stöd fungerar. Hon säger:

För jag tycker att det hade varit, det är ju ändå en stor skillnad på skolpsykolog och..men i vissa lägen så hade man behövt mer tycker jag. När vi har skolpsykologen så är det ofta att man får lite råd kanske i bemötande och sånt här men inte så mycket på helheten och där känner man att i vissa stressituationer du jobbar i, man kanske är ensam med hela barngruppen och vad man ska tänka kring.

4.6.3 Analys

Kristina berättar att hon inte har någon erfarenhet av specialpedagogiskt stöd i förskolan och vet heller inte riktigt vad hon kan förvänta sig av en specialpedagog. Hon har ingen kunskap kring det specialpedagogiska stöd som ges från resursteamet i kommunen och har aldrig funderat över att man kan ha en specialpedagog i verksamheten. Hon nämner att okunskapen kring specialpedagogiskt stöd kan bero på det stora skiftet av förskolechefer på hennes arbetsplats de senaste åren. Enligt Persson (2007) är det ledningens åtagande att informera och tydliggöra den specialpedagogiska kompetensen i förskolan. I förskolans reviderade läroplan (Skolverket, 2010) stärks förskolechefens ansvar för de barn som är i behov av särskilt stöd. Samtidigt beskriver Nilholm (2012) att styrdokumentet är vaga i sina formuleringar kring barn i behov av särskilt stöd och att det därmed inte framgår när ett barn har rätt till särskilt stöd. Lutz (2006) beskriver hur styrdokumentens otydliga formuleringar kan leda till att stödet istället uteblir. Samtidigt som styrdokumentet betonar ledningens ansvar för barn i behov av särskilt stöd beskriver von Ahlefeldt Nisser (2009) specialpedagogers frustration över skolledares bristfälliga kunskap kring specialpedagogiska frågor. Detta skulle kunna leda till reflektioner kring om det är det stora skiftet av förskolechefer, otydliga styrdokument eller okunskap om specialpedagogens kompetens hos förskolecheferna som är bakgrunden till att Kristinas erfarenhet av specialpedagogiskt stöd är mycket knapp.

Kristina beskriver hur det specialpedagogiska stödet hänger ihop med att ett barn har en diagnos. Både i Lutz (2006) studie och i skolverkets nationella rapport (2008) visar resultaten på att diagnoser nästan är en förutsättning för att stödinsatser ska sättas in. Det innebär att det förekommer ett kompensatoriskt synsätt, vilket betyder att stödet ska kompensera barnets svårigheter (Nilholm, 2007).

Kristina berättar hur de genom psykologen får råd med bland annat bemötande, men hon saknar någon med perspektiv på helheten. Öquist (2008) beskriver ur ett systemteoretiskt perspektiv vikten av att inta ett helhetsperspektiv på verksamheten. Detta skulle även kunna tolkas som om det är specialpedagogisk kompetens som Kristina efterfrågar. Specialpedagogen förväntas arbeta med skolproblem på alla nivåer, det vill säga på både individ, grupp och organisationsnivå (Nilholm, 2012).

4.7 Sammanfattning av resultat

Resultatet visar på att erfarenheten av specialpedagogiskt stöd i förskolan varierar stort mellan intervjupersonerna. När pedagogerna söker stöd hos kommunens specialpedagogiska resursteam handlar det oftast om att de behöver en resurs till barngruppen. Barnet har ofta en diagnos och stödet är därmed kompensatoriskt. Hälften av intervjupersonerna har tillgång till specialpedagogiskt stöd i verksamheten. Stödet handlar då inte om fördjupad kunskap kring diagnoser utan om att pedagogerna vill ha stöd i hur de ska hantera olika situationer, få förståelse för barnen samt förslag på hur de kan förändra materialet och miljön så att det passar alla barn.

Pedagogerna beskriver hur tillgängligheten på specialpedagogiskt stöd värderas högt, samtidigt anser ett par pedagoger att de hellre tar emot stöd utifrån av någon som kommer in utan förutfattade meningar. Samtliga pedagoger anser att det finns ett behov av specialpedagogiskt stöd i förskolan men alla vet inte riktigt vad de kan förvänta sig av stödet. Det som pedagogerna ändå förväntar sig av specialpedagogiskt stöd är handledning, hjälp med handlingsplaner, observationer, hjälpa till att förändra i miljön och tillhandahålla material som passar alla barn. Pedagogerna förväntar sig också att specialpedagogen ska ha kunskaper om avvikande beteende och hjälpa pedagogerna att få förståelse för ett barn och dess beteende.

5 Diskussion

I detta kapitel kommer jag att diskutera arbetet i sin helhet. Jag börjar med litteratur- och metoddiskussion som sedan följs av en resultatdiskussion. Jag kommer att avsluta kapitlet med att nämna förslag på fortsatt forskning.

5.1 Litteratordiskussion

I min litteratursökning bekräftades min tidigare erfarenhet av att en stor del av den forskning och litteratur som handlar om specialpedagogik är riktad mot skolan. Jag anser att jag ändå fann relevant och intressant litteratur och forskning som var användbar i min undersökning. Jag ser även en ökning av antalet studier under de senaste åren. Jag anser även att systemteoretiska perspektiv och specialpedagogiska perspektiv är teorier som har varit tillämpningsbara genom hela undersökningen. Jag kan nu i efterhand reflektera över att flera pedagoger har nämnt att de skulle vilja ha stöd i att skriva handlingsplaner. Jag bedömer därför att det hade varit bra att även söka efter och bearbeta forskning som handlar om handlingsplaner i förskolan. Jag vet däremot inte om det förekommer någon forskning om handlingsplaner i förskolan eftersom Palla (2011) beskriver att den typen av dokumentation i förskolan inte har studerats i någon större omfattning.

5.2 Metoddiskussion

När det gäller metodvalet för mitt arbete anser jag fortfarande att en kvalitativ undersökning studie var att föredra framför en kvantitativ undersökning då jag ville ta reda på pedagogers erfarenhet av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan. Jag anser även att intervjuer var att föredra framför observation. Jag kan däremot nu i efterhand se fördelar med att genomföra en pilotstudie. En pilotstudie hade kunnat ge mig lite träning och därmed kanske underlättat att fördjupa intervjun med följdfrågor. Jag upplevde att min intervjuteknik utvecklades under mina sex intervjuer genom att jag efterhand blev tryggare och därmed kunde ställa fler följdfrågor. Jag upplevde även att några intervjufrågor redan besvarats i föregående fråga och genom en pilotstudie hade jag kunnat justera min frågeguide innan intervjuerna. Jag är även lite

kluven till om jag tog rätt beslut när jag valde att inte lämna ut intervjuguiden till intervjupersonerna i förhand. Jag ville inte att pedagogerna skulle hinna prata med sina kollegor innan eftersom det skulle kunna färga intervjupersonernas svar. Samtidigt kan jag nu i efterhand se fördelar med att pedagogerna hade fått utrymme till att fundera kring frågorna innan intervjun. Jag vet inte hur detta val kan ha påverkat mitt resultat.

När jag tog kontakt med både förskolechefer och pedagoger blev jag mycket positivt bemött och många uttryckte att det var ett intressant ämnesområde. Det var enkelt att boka in intervjuer och att genomföra dem. Det ledde till att jag var ganska tidigt klar med intervjuerna vilket senare gav mig ett stort utrymme för analysen. Jag tror att det hade varit svårare att få ihop en fokusgrupp och hitta tid som passar alla. Jag hade möjlighet till att vara flexibel när det gällde att finna tid för intervjuer vilket säkerligen underlättade.

5.3 Resultatdiskussion

Resultatet i min undersökning visar på att erfarenheten av specialpedagogiskt stöd i förskolan varierar mellan intervjupersonerna. Nilholm (2012) och Lutz (2006) beskriver hur de otydliga styrdokumenterna leder till den stora variationen av specialpedagogiskt stöd i förskolan. Jag bedömer därmed att det finns ett behov av att tydliggöra styrdokumenterna som handlar om barn i behov av särskilt stöd i förskolan. Intervjupersonen Sara som beskriver sitt område som ett privilegierat område med bra resurser har tillgång till specialpedagog i verksamheten medan intervjupersonen Lars som arbetar i ett område med 98 % flerspråkiga barn och som uttrycker att det förekommer ett stort behov av specialpedagogiskt stöd har däremot ingen tillgång till stöd i verksamheten. Genom ett tydliggörande av styrdokumenterna skulle barn ges samma möjligheter till stöd inom förskolan. Som det ser ut idag gynnas vissa barn medan andra missgynnas på grund av styrdokumentens fria tolkningar.

Pedagogernas erfarenhet är att stödet från kommunens resursteam samt habiliteringen är av kompensatorisk karaktär. Det handlar ofta om barn med diagnoser och där stödet riktas mot den enskilde individen, vilket är svårt för pedagogerna att genomföra. När pedagoger söker stöd hos specialpedagogen i verksamheten förekommer ett mer kritiskt synsätt. Det handlar inte om diagnoser utan stöd i hur pedagogerna ska förändra i miljön

och materialet. Detta resultat indikerar på att det förekommer olika specialpedagogiska perspektiv hos specialpedagoger som arbetar i kommunens resursteam samt habiliteringen och specialpedagoger som finns tillgängliga i verksamheten.

Resultatet visar på att pedagogerna värderar tillgängligheten på specialpedagogiskt stöd högt. Jag anser liksom Vernersson (2007) att med en specialpedagog tillgänglig i verksamheten minskar risken för att ribban sätts för högt när det gäller att söka specialpedagogiskt stöd. Det blir ett mindre steg att ta än när det specialpedagogiska resursteamet kopplas in. En specialpedagog som finns tillgänglig i verksamheten har även större möjlighet att arbeta proaktivt. Detta skulle kunna bidra till att specialpedagogen kommer fler barn till gagn och även minska risken för ett kompensatoriskt tänkande. Samtidigt anser jag att det kan vara svårt att vara tillgänglig i verksamheten och samtidigt inta ett helhetsperspektiv. Enligt Öquist (2008) är det ur ett systemteoretiskt perspektiv viktigt att se verksamheten ur ett helhetsperspektiv. En specialpedagog i verksamheten lär känna barn och pedagoger och blir en del av systemet. Öquist (2008) beskriver just svårigheten att se strukturen i det system individen ingår i. Jag samtycker därmed med von Ahlefeld Nisser (2009) om att det förekommer ett behov av specialpedagoger på både lokal och central plats i organisationen. De båda rollerna med olika specialpedagogiska perspektiv kompletterar varandra och kan tillsammans arbeta med specialpedagogiskt stöd på individ-, grupp- och organisationsnivå.

Samtliga pedagoger uttrycker ett behov av specialpedagogisk kompetens inom förskolan men alla vet inte riktigt vad de kan förvänta sig av stödet. Jag ser ett behov av att tydliggöra specialpedagogens roll för att pedagoger och barn ska kunna få ut så mycket som möjligt av stödet. Jag anser att det ligger både på förskolechefens och på specialpedagogens ansvar att tydliggöra rollen. Von Ahlefeld Nisser (2009) beskriver hur viktigt det är att en yrkesgrupp är känd och accepterad för att kunna efterfrågas.

Det som pedagogerna ändå förväntar sig av specialpedagogiskt stöd är handledning, hjälp med att skriva handlingsplaner samt genomförande av observationer. Pedagogerna förväntar sig även att specialpedagogen ska ha kunskaper kring annorlunda beteende och hjälpa pedagogerna att få förståelse för ett barn och dess beteende. Resultatet visar på att pedagogerna eftersöker ett mer kritiskt synsätt samtidigt som de förväntar sig att

specialpedagogen ska ha kunskaper om annorlunda beteende. Enligt min uppfattning visar detta på att det kompensatoriska synsättet fortfarande förekommer inom förskolan.

Resultatet visar på att pedagogernas erfarenheter stämmer ganska väl överens med deras förväntningar på specialpedagogiskt stöd när det gäller stöd från en specialpedagog i verksamheten. Däremot stämmer inte pedagogernas erfarenheter av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd överens när det kommer från kommunens resursteam eftersom stödet då är mer riktat mot det enskilda barnet.

5.4 Förslag på fortsatt forskning

Jag har under arbetets gång funderat över att det vore intressant att utvidga studien genom att genomföra samma undersökning med verksamma förskolechefer. Det skulle leda till att vi skulle kunna se olikheter och likheter mellan förskolechefens och pedagogens erfarenheter och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan.

Referenser

- Björck-Åkesson, Eva (2009). Specialpedagogik i förskolan. I Anette Sandberg (Red.). *Med sikte på förskolan-barn i behov av stöd* (s.12-35). Lund: Studentlitteratur.
- Bladini, Kerstin (2004). *Handledning som verktyg och rum för reflektion: en studie av specialpedagogers handledningssamtal*. (Karlstad University Studies 2004:64). Karlstad Universitet: Institutionen för utbildningsvetenskap.
- Eliasson, Annika (2006). *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.
- Emanuelsson, Ingemar; Persson, Bengt & Rosenqvist Jerry (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området*. Stockholm: Skolverket.
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Gjems, Liv (1997). *Handledning i professionsgrupper*. Lund: Studentlitteratur.
- Haug, Peder (1998) *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Skolverket.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lantz, Annika (2007). *Intervjumetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lpfö 98/10 (2010) *Läroplan för förskolan-Lpfö 98*, reviderad 2010; Utbildningsdepartementet. Stockholm: Skolverket.
- Lutz, Kristian (2006). *Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet- En kritisk fallstudie angående utvecklingsbedömningar av yngre barn*. (Malmö studies in educational sciences: licentiate dissertation series 2006:2). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola.
- Lutz, Kristian (2009). *Kategoriseringar av barn i förskoleåldern - Styrning och administrativa processer*. (Malmö studies in educational research no. 44). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola.
- Nilholm, Claes (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

- Nilholm, Claes (2012). *Barn och elever i svårigheter- en pedagogisk utmaning*. Lund: Studentlitteratur.
- Palla, Linda (2011). *Med blicken på barnet. Om olikheter inom förskolan som diskursiv praktik*. (Malmö Studies in Educational Sciences No. 63). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola.
- Persson, Bengt (2007). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.
- Rakstang, Oddrun Eck & Rognhaug, Berit (1995). *Specialpedagogik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Siljehag, Eva (2010). *Igenkännande och motkraft. Förskole- och fritidspedagogikens betydelse för specialpedagogiken*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Stockholm: Fritzes förlag.
- SOU 1972:26 Förskolan del 1. Betänkandet angivet av 1968 års barnstugeutredning. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 1972:27 Förskolan del 2. Betänkandet angivet av 1968 års barnstugeutredning. Stockholm: Socialdepartementet.
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedberg, Lars (2007). *Gruppsykologi- Om grupper, organisationer och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensk författningssamling (SFS). *Skollagen 2010:800* (2010).
- Verneresson, Inga-Lill (2007). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*.
- Von Ahlefeld Nisser, Désirée (2009). *Vad kommunikation vill säga. En iscensättande studie om specialpedagogens yrkesroll och kunskapande samtal*. Stockholm: Specialpedagogiska institutionen, Stockholms Universitet.

Öquist, Oscar (2008). *Systemteori i praktiken-konsten att lösa problem och nå resultat*.
Stockholm: Gothia Förlag.

Bilaga 1

Helsingborg 130215

Hej,

Jag heter Ulrika Wahlström, är förskollärare och läser till specialpedagog på Malmö Högskola. Jag går sista terminen och har nu påbörjat mitt examensarbete och ska därmed genomföra en undersökning. Syftet med min undersökning är att ta reda på pedagogers erfarenheter av och förväntningar på specialpedagogiskt stöd i förskolan, och för att kunna undersöka detta behöver jag din hjälp.

Jag skulle vilja genomföra en intervju med dig. Du kommer att vara helt anonym i arbetet och alla uppgifter kommer att hanteras konfidentiellt. Deltagandet i undersökningen är frivilligt och du har möjlighet att när som helst välja att avbryta ditt deltagande. Intervjun tar ca en timme och för att underlätta bearbetningen av materialet kommer samtalen att spelas in digitalt. Materialet kommer att förvaras på en säker plats och förstöras efter arbetets slut.

Intervjun kommer att genomföras under vecka 9 och 11.

Har du några frågor är du välkommen att kontakta mig.

Ett stort tack på förhand!

Ulrika Wahlström

ulrika.wahlstrom@helsingborg.se

Bakgrund

- Berätta om din yrkesbakgrund (utbildning, antal år inom yrket).
- Beskriv din nuvarande arbetsplats (antal barn och avdelningar, barnens åldrar, antal pedagoger, upptagningsområdet).

Erfarenhet av specialpedagogiskt stöd

- Vad innebär specialpedagogiskt stöd för dig?
- Hur ser tillgängligheten ut på specialpedagogiskt stöd ut i din verksamhet? Har du/ni specialpedagog direkt knuten till verksamheten eller via det centrala resursteamet i kommunen?
- Har du/ni någon gång tagit kontakt med specialpedagog för att få specialpedagogiskt stöd? Hur ofta?
- Beskriv i så fall bakgrunden till att du/ni ville ha specialpedagogiskt stöd?
- Berätta om hur detta specialpedagogiska stöd varit utformat.
- Beskriv vad detta stöd bidrog till eller inte bidrog till i ditt arbete.

Förväntningar på specialpedagogiskt stöd

- Hur ser du på behovet av specialpedagogisk kompetens i förskolan?
- Beskriv vilka fördelar och nackdelar det finns med att få stödet från en specialpedagog knuten till verksamheten respektive stöd från det centrala resursteamet i kommunen?
- Vilken kunskap och kompetens förväntar du dig att en specialpedagog ska ha?
- Hur tycker du att specialpedagogiska stödet bör vara utformat?

Avslutande frågor

- Skulle du vilja tillägga något?
- Vill du läsa intervjuutskriften?